

ВІТАЄМО ЮВІЛЯРІВ!

ДО ЮВІЛЕЮ СОФІЇ СТАНІСЛАВІВНИ БЕРЕЗАНСЬКОЇ

С. С. Березанська народилася 15 травня 1924 року в красивому м. Кам'янець-Подільському, в інтелігентній сім'ї. У 1932 р. її батька як колишнього офіцера, ад'ютанта генерала Брусилова заарештовують, а членів родини висилають на Схід. Трудова біографія С. С. Березанської розпочалася у Центральному Казахстані з професії тракториста. Зміна долі намітилася у 1943 р., коли дівчина стає студенткою Об'єднаного українського університету в м. Кзил-Орда. По війні університет повертається до Києва, де Софія Станіславівна закінчує його з відзнакою у 1948 р. Після деяких ускладнень, пов'язаних з соціальним походженням, молодий спеціаліст одержує призначення до Херсонського історико-археологічного музею, де працює над новою експозицією і визначається як археолог.

Наступного року С. С. Березанську зараховують до аспірантури ІА АН УРСР по відділу скіфо-сарматської археології. Від свого наукового керівника та вчителя П. П. Єфименка аспірантка переймає вміння проникати до суті проблеми, історичний підхід до археологічного матеріалу та розуміння автохтонних процесів як основи історичного руху, й лише привхідної ролі у ньому міграцій. У 1953 р., вже будучи молодою матір'ю, С. С. Березанська закінчує аспірантуру, захищає кандидатську дисертацію «Пам'ятки передскіфського часу на Уманщині та їх історичне значення» і отримує посаду молодшого наукового співробітника відділу первісної археології. Старшим науковим співробітником вона стає у 1964 р., а провідним — у 1986 р. З 1990 р. — науковий консультант.

Наукові інтереси С. С. Березанської міцно пов'язані з історією населення Північної України, себто Лісостепу та Полісся. Згадані регіони на початок 50-х років являли білу пляму на археологічній карті України. Поставивши собі за мету простежити течію життя на цих теренах, віддалених від зони рухів населення, де функціонували сталі, застійні форми господарства та побуту, які неквапно еволюціонували, С. С. Березанська досліджує поселення раннього, середнього та пізнього бронзового віку. Результати багаторічних польових спостережень, аналітичних дослідів та тривалих роздумів втілені у десятих частях статей, трьох монографіях («Средний период бронзового века в Северной Украине», 1972; «Пустынка. Поселение эпохи бронзы на Днепре», 1974; «Северная Украина в эпоху бронзы», 1982) та рукописі докторської дисертації «Северная Украина в эпоху бронзы (середина и вторая половина II тыс. до н. е.)», успішно захищеної у 1977 році. Дослідниця вдалося простежити певну лінію розвитку населення Північної України від північно-східних варіантів трипільської культури через пам'ятки культур шнурової кераміки (Ісковщина) до східнотшинецької (Пустинка) та білогрудівської культур раннього залізного віку. Так поступово напрацьовувалася гіпотеза слов'янського етногенезу на півночі Правобережної України, започаткованого, на думку С. С. Березанської, ще трипільським населенням.

Дослідження старожитностей Північної України вимагало відповідного знання археології Польщі. Матеріали для зіставлень були одержані не лише з польської археологічної літератури, а й під час кількох наукових відряджень до сусідньої держави. У підсумку цієї нелегкої праці народився висновок щодо аналогічного плину етнічних процесів на теренах Польщі та Північної України за доби бронзи. Теза щодо однотетнічності населення на теренах від Вісли до Десни була після нових розкопок, публікацій та доповідей на міжнародних наукових симпозіумах визнана фахівцями з Польщі, Чехо-Словаччини, Німеччини та Росії. Найпереконливіше цей висновок розгорнуто та аргументовано у докторській дисертації та видрукованій на її основі монографії «Северная Украина в эпоху бронзы».

Коло наукових уподобань С. С. Березанської не обмежувалося Лісостепом та Поліссям. Впродовж сорока років вона уважно стежить і бере безпосередню участь у розв'язанні проблем історії скотарських племен степової смуги, яка виявилась більш динамічною, з вагомішою роллю міграційного фактора. С. С. Березанська виступає активним прихильником міграції носіїв катакомбної культури в Україну, переймається проблемою існування ремесел у середовищі скотарських племен. Значний відтинок часу пішов на виділення та глибоке вивчення культури багатоваликів кераміки (КБК). Нова культура виявилась найсуттєвішим доповненням до ряду степових культур, виділених засновником російської археологічної школи В. О. Городцовим ще на початку нинішнього століття. Доводиться переглянути усталену схему і запропонувати нову: ямна — катакомбна — КБК — зрубна культури. Наукова громадськість обережно зустріла КБК, особливо за межами України, і знадобився блискучий виступ на симпозіумі 1978 року в Самарі, щоб здобути для КБК всеосяжне визнання. Підсумковим

став розділ, присвячений КБК, у колективній монографії «Культури епохи бронзи на території України» (1986).

Велику увагу приділила С. С. Березанська вивченню зрубної культури. Після розкопок поселення Рубці була поставлена проблема ранньозрубної культури в Україні, а багаторічні розкопки селища Усове Озеро знайшли логічне завершення у її останній монографії «Усове Озеро — поселення зрубної культури на Северском Донце» (1990), де зроблена спроба розібратися у питаннях ремісничого виробництва на конкретному матеріалі дослідженої пам'ятки. Заслугове на увагу аргументація С. С. Березанської на користь іраномовності носіїв зрубної культури, зроблена на підставі аналізу гідронімів Лівобережної Лісостепової України, які збігаються з ареалом поширення «зрубних» племен. Згодом дослідження відомого іраніста В. І. Абаева підтвердили передкімський час виникнення цих гідронімів.

Фракійська тема, здається, є улюбленою у наукових симпатіях С. С. Березанської. Не дивно, що її увагу привернула яскрава, багата, відмінна за усіма параметрами від попередніх та синхронних чорноліська культура. Рухаючись від Дністра до Лівобережного Подніпров'я, її носії виглядають стороннім елементом на тлі місцевих племен. С. С. Березанська пов'язала цей історичний феномен на межі II—I тис. до н. е. з могутньою міграційною хвилею фракійських племен.

Велику за обсягом роботу С. С. Березанська здійснила під час редагування та написання розділів двох видань «Археології Української РСР», 1971; 1985. За цю працю вона удостоєна Державної премії України. Інтерес до загальних проблем доби бронзи триває від написання науково-популярної книжки «Бронзовий вік на Україні», 1964, й понині. С. С. Березанська засвідчує, що теорія сама по собі її ніколи не займала, проте її позиція щодо співвідношення археологічної культури та етносу виношувалася і перевірялася десятиліттями. Дослідниця впевнена, що археологічна культура — це лише інструмент, яким зручно користуватися у вивченні того чи іншого суспільства. Гіркий досвід власного життя змушував С. С. Березанську з обережністю ставитись до праць класиків марксизму-ленінізму, де теорія практично завжди розходиться з практикою. Вона вважає, що залучення висновків згаданих класиків у питаннях становлення ремісничого виробництва лише гальмує й спотворює реальний стан справ. Кременедобувне та кременеобробне ремесла, ретельно досліджені С. С. Березанською, рішуче суперечать марксистським настановам щодо виникнення та розвитку ремесел. Аналіз виробництва, пов'язаного з видобутком та обробкою кременя за доби бронзи, здійснений в окремому розділі колективної монографії «Ремесла в енеоліте — бронзовом веку на Україні», яка, сподіваємося, має вийти друком у найближчий час.

Займаючись переважно дослідженням поселень, С. С. Березанська напрацювала методикку виявлення та повного розкриття усіх житлових споруд на пам'ятці, що досліджується. На практиці така методика успішно реалізована на розкопках Пустинки та Усового Озера. С. С. Березанська володіє щасливою, як на археолога, рисою — умінням оперативного опублікувати все, що розкопано. На сьогодні публікації чекає лише Гордівський могильник з Вінниччини, який став археологічною сенсацією кінця 80-х років — гідним вінцем багаторічної польової практики.

Загальний науковий доробок С. С. Березанської складають 5 монографій, 4 колективні книги, близько 180 статей. Багато аспірантів та пошукувачів під керівництвом С. С. Березанської написали й успішно захистили дисертації і жодного разу таке керівництво не було формальним. Це можуть засвідчити Т. О. Шаповалов, Г. М. Тошев, С. М. Санжаров, С. М. Ляшко, О. С. Беляєв... Готують дисертації до захисту Й. В. Кобаль та Д. П. Кравець.

Нині С. С. Березанська закінчує роботу над розділами I тому «Стародавньої історії України», бере активну участь у житті сектора енеоліту — бронзового віку, засіданнях Спеціалізованої вченої ради по захисту дисертацій при ІА НАН України.

Зичимо нашому ювілярові здоров'я!

ДО 70-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ М. Ю. БРАЙЧЕВСЬКОГО

6 вересня 1994 р. виповнюється 70 років відомому вченому, співробітнику Інституту археології НАН України, доктору історичних наук М. Ю. Брайчевському.

Народився Михайло Юліанович у Києві, у сім'ї службовців. Його життєвий шлях та науково-дослідницька діяльність не були встелені трояндами. Дитячі та юнацькі ро-